

Радован БАКИЋ

ЕТНИЧКЕ И ВЈЕРСКЕ ПРОМЈЕНЕ У ПЛАВСКО-ГУСИЊСКОМ БАСЕНУ

ОБЛАСТ ПРОСТИРАЊА

Плавско-гусињски басен захвата јужни дио Горњег Полимља и пригранична је област уз Албанију. На југу и истоку граничи се планинама јужне и средишње групе Проклетија; на западу са виситорском групом планина, а на сјеверу од Полимља и Велике одвајају га косе Јечмишта, Телове куле (1.090 m), Новшићке косе (1.080 m) и Низамке куле (1.173 m). Са њим почиње композитна долина Лима, важна развојна осовина на сјевероистоку Црне Горе. Његово грубо формирање настало је дјеловањем тектонских сила дуж скадарско-беранског расједа средином терцијера, када је дошло до издизања околних млађих вјеначних планина. Садашњи морфолошки изглед дуготрајним радом обликовале су глацијална и рјечна ерозија и акумулација, те и денудација. Централним дијелом басена протичу Ључа и Лим, а у најнижем дијелу Плавско-гусињске котлине је Плавско језеро на 906 m н. в. Остале дјелове дна котлине чине алувијалне равни Ључе и њених саставница Врује и Грнчара. У источном дијелу котлине има неколико плавина од шљунка и пијеска које су нанијели потоци силазећи са околних планина, првенствено Крушевачки, Кукићки и Вишњевски поток. На западу котлине такву плавину формирао је Мартиновићки поток. Иначе, значајни дјелови дна котлине су мочварни и више се користе као ливаде, а мање као оранице. На сјевероистоку Плавско-гусињску котлину затвара чеона морена Метеризи коју је Лим пробио на његовом изворишту из Плавског језера, последице које се према сјеверу пружају Брезејевичко поље на лијевој обали Лима, које је добрим дијелом шљунковито пјесковита плавина више потока који силазе са Виситора и Новшићка тераса с десне стране Лима, као и долине Ђурич-

ке ријеке и Комараче, које су и саме учествовале у разарању морене Метеризи. Остаци бочних морена сретају се у атарима села: Коленовића, Крушева, Вишњева и Војног Села на источној и Грнчара, Досуђа, Мартиновића и Брезојевице на западној страни од алувијалне равни котлине. Иначе, остаци старијих чеоних морена пружају се од Метериза све до Великог Скића и Главнице на граници са Полимљем, које је плавско-гусињски ледник најдаље наталожио, а дијелом су то урадили и Ђурички и Комарачки ледник који су се спуштали низ истоимене ледничке валове (Р. Бакић, 2005. г.).

Плавско-гусињска котлина је највећи леднички валов у зони Проклетија, дужине 25 km и ширине 5 km. Типична је алпска долина изнад које се на истоку, југу и западу издижу високе планине, образујући њен природни амфитеатар са прекрасним природним својствима који су изванредан ресурс будућности (М. Кнежевић, 1995).

Јужна група Проклетијских планина простире се између долине Грнчара у пречаги Вјетерник на југу, до долине Комараче и Бабинопољске ријеке на сјеверу, границе са Албанијом на истоку и Плавско-гусињске котлине на западу. То су типичне Проклетије – кршевите, сурове, дивље, тешко приступачне, дугачких и голих гребена, са бројним врховима изнад 2000 m н. в., са цирковима, доловима и удолинама. Највише су планине Црне Горе. Чине их четири подгрупе: Тројанска, Бјеличка, Ковиљачка и Богићевићка подгрупа планина.

Тројанска подгрупа се пружа између долине Грнчара и Ропојанске удолине. Припадају јој планине: Тројан, Попадија, Валушница, Равни кључ, Везирова брада, Каранфили, Комљен и Љубокућ. Представљају изворишну челенку Лима, односно Ључе и њених саставница Врује и Грнчара. Све осим Равног кључа (1.915 m) су високе планине, јер су им врхови изнад 2.000 m н. в.

Бјеличка подгрупа Проклетијских планина пружа се источно од Ропојанске удолине до долина Трокуске и Ђуричке ријеке. Најважније планине ове подгрупе су: Бјелич, Бор, Велика и Мала Шчапица, Осоја и Трокус. На Бјеличу је врх Зла Колата (2.534 m), највиши врх Црне Горе.

Ковиљачка подгрупа простире се источно од долине Ђуричке и Трокуске ријеке до долина Комараче и Трескавичке ријеке. Важније планине су: Кошутница, Велики и Мали Белај, Ујков крш, Трескавац, Коњски обор и Кофиљача.

Богихевићка подгрупа пружа се између долина Трескавичке и Бабињополске ријеке, а најважније њене планине су: Богихевица, Ридска гора, Трескавица, Бивољак и висораван Бабино поље.

Средишња група Проклетијских планина пружа се између долина Комараче и Бабинополске ријеке на југу и превоја Чакора и источног развођа Величке ријеке на сјеверу. Најважније планине ове групе су: Старац, Завој, Ђевојачки крш, Чакор, Јечмишта и Навотињска коса.

Западну границу Плавско-гусињског басена чини *Виситорска група планина*, и то Липовица, Гребен и Виситор.¹

КЛИМАТСКИ УСЛОВИ И ХИДРОГРАФСКЕ ПРИЛИКЕ

Екуменски дио Плавско-гусињског басена углавном има мјешавину умјерено континенталне и субпланинске климе, а субекуменски и анекуменски дио има планинску климу.

У екуменском дијелу средње годишње температуре су око 8 °С, најхладнији је мјесец јануар (око -2 °С), најтоплији је јул (око 16 °С), средње максималне температуре су око 14 °С, апсолутно максималне око 34 °С, средње минималне су између 2 и 3 °С, апсолутно максималне годишње амплитуде су око 60 °С, релативна влажност ваздуха креће се око 74%, просјечна годишња облачност око 5,5 десетина, просјечан број дана са маглом је око 50, просјечно осунчавање је око 1800 часова, годишње количине падавина су између 1.300 и 1.500 mm, просјечан број дана са снијежним падавинама је око 40, просјечан број дана са снијежним покривачем је око 17, максималне висине снијежног покривача су између 110 и 120 cm, најчешћи вјетрови су сјеверни (13%) и јужни (14,0%), а тишине су заступљене са око 37%.

У субекуменском и анекуменском дијелу басена климатски услови су знатно суровији, што се илуструје по битним кретањима главних климатских елемената. Тако се средње годишње температуре крећу између 0 и 6 °С, најхладнији мјесец је јануар (до -8 °С), најтоплији је јул (8-10 °С), негативне средње дневне температуре крећу се између 100 и 200 дана годишње, ледених дана има између 70 до 140, просјечна годишња количина падавина креће се између

¹ Подјелу Проклетијске групе планина на јужну, средишњу и сјеверну извршио је С. Касалица (1988), а на подгрупе Р. Бакић (2005. године)

1600 и 3000 mm, средњи годишњи број дана са снијежним покривачем већим од 1 cm креће се од 150 до 210, број дана са снијежним покривачем изнад 50 cm је од 140 до 180 дана, просјечна максимална висина снијежног покривача креће се између 150 и 200 cm, изражено је често дување вјетрова промјењивих смјерова, а број дана са тишинама је мали.

Плавско-гусињски басен карактеристичан је по веома развијеној мрежи водених токова, врела, извора и језера. Припада црноморском сливу, јер све површинске воде покупи Лим, главни водени ток на сјевероистоку Црне Горе и највећа притока Дрине. Иако се ради о јединственом сливу, он се условно може подијелити на слив Плавског језера и слив Лима од Плавског језера до његовог уласка у Полимље.

Слив Плавског језера обухвата просторе јужне подгрупе Проклетијских планина, Врмошку котлину у Албанији и источне падине Липовице, Гребена и Виситора. Главна ријека овог слива је Ључа. Површина њеног слива је 292,9 km² и даје преко 90% воде језеру у току године.

Ључа настаје од Врује и Грнчара на коти 918 m н. м. Вруја настаје од Грље и Али-пашиних извора. До уласка у кречњачку пречагу Суку, Грља се назива Скакавица (име је добила по већем броју мањих водопада). Формирају је више врела на југоисточним падинама Везирове браде и протиче кроз атар села Вусања, гдје прима воде из врела Око и Бјеличког потока. При уласку у Суку, Скакавица се стрпоштава у њену утробу, пробијајући се кроз скривене лавиринте и послје подземног тока излази на површину, одакле се назива Грља. Иначе, површина слива Врује је око 110 km². Али-пашини извори, издашности у мунимуму преко 1000 l/sec, јављају се на сјевероисточном подножју Везирове браде у низу дугом око 1,5 km на коти око 930 m н. м. Изузетна је привредна вриједност и велики развојни потенцијал. Доља је притока Врује, а настала је од Црне Доље и Бистрице. Површина њеног слива је 36,60 km².

Грнчар са сопственим дијелом слива од 29,30 km² у Црној Гори и 108,50 km² у Албанији је друга саставница Ључе. У Црну Гору улази кроз мању клисуру Грљу. Главнија притока Грнчара је Липовачки поток.

Ључа има површину укупног слива од 292,90 km², од њега је њен ужи слив 44,35 km². Протиче кроз централни дио Плавско-гусињске котлине, при чему прави меандре, излијева се из кори-

та и чини значајни дио земљишта мочварним, тако да се те површине највише користе као ливаде или испаше за крупну стоку. Са десне стране главне притоке су потоци: Радончића или Касумов, Сулејман Сејфов, Кукића, Вишњевачки и Бијели поток, а са лијеве стране Мартиновићки и Шевидолски поток.

Слив Лима у Плавско-гусињском басену чине Лим и његове притоке. Извире из Плавског језера на коти 906 m н. м. Главне притоке са десне стране су му Ђуричка ријека (улива се у Лим као Плавска ријека), Комарача и Новшићки поток, а са лијеве стране Брезојевички поток.

Сви водени токови Плавско-гусињског басена имају стални карактер и одувјек су коришћени за снабдијевање становништва водом, наводњавање и напајање стоке, бистри су, плаховити, хладни и повољни за пиће. Тако је и са бројним врелима и изворима, а дно Плавско-гусињске котлине има богате подземне воде високог квалитета.

Најпознатија врела су: Али-пашини извори (неки их називају врело Врује, а други Извори), Савино око у долини Ропојане, Бајровића врело у горњем току Доље, Досуђе, Драгија (око 1,8 km од Гусиња), Ружа на источним падинама Трескавца, Ридски Студенац на Ридској планини, Богићевићко врело, Метешко врело у ата-ру села Метех, те и десетине извора чисте бистре и хладне воде.

Главна језера су: Плавско (површине око 2 km²), Ридско (површине 33,376 m²), Личени Гштарс и Виситорско језеро (површине 4.212 m²). Сва су глечерског постанка, високих туристичких вриједности и несагледив потенцијал развоја.

ЗЕМЉИШТЕ, ФЛОРА, ФАУНА И ПРИРОДНИ ПЕЈСАЖ

Алувијална земљишта највећег дијела дна Плавско-гусињске котлине сврстана су у прву бонитетну класу високе плодности, а земљишта по њеном ободу, као и по ободу и терасама осталог дијела Плавско-гусињског басена, припадају II, III и IV бонитној класи средње плодности. По том ободу лоцирана је већина сеоских насеља басена ратарско сточарског карактера, земљишта се прихрањују природним и вјештачким ђубривима и наводњавају, тако да дају добре приносе.

Овај басен има флору умјерено континенталне, субпланинске и планинске климе. У зонама умјерено континенталне и субпланинске климе преовладава „култивисана” (у зони субпланинске и

„дивља” флора), а у зони планинске климе типична „дивља” флора. Унутар сваког од ових појасева јављају се и специфичне флористичке заједнице најчешће реликтних и ендемичних врста.

Од „културних” врста превладавају житарице (најчешће кукуруз), повртларске биљке као што су: кромпир, пасуљ, боранија, купус, лук, мрква, цвекла, паприка и парадајз, а од воћака: шљива, јабука, крушка, трешња и орах. Од „дивље” флоре распрострањене су: јова, врба, храст, лијеска, глог, граб, шипурак, јасен, зова и друге. Храст и јова често су „кресани” са зеленим листом, сушени и слагани у „лиснике” као допуна за исхрану стоке током дугих и сњеговитих зима.

Храст, граб, јасен, бреза и лијеска најчешће се сретају као помијешане биљне заједнице по нижим странама брда и планина. То је већ зона субпланинске климе у којој успијевају јечам, раж, овас и хељда, кромпир, купус и отпорније врсте јабука, шљива, трешања и крушака. У овој зони има и ливада које се косе два пута – као сијено и као отава.

Ливаде високих трава углавном се сретају на висинама између 1200 и 1500 m н. м. Изнад њих су шумски појасеви углавном до 1700 m н. м. састављени најчешће од букве и четинара, а онда само од четинара. Пашњачки комплекси су изнад 1700 m на којима се сретају високи планински катуни сточара, смјештени поред извора или језера и у завјетрини. Од 2100 m н. м. су камењари, огољели врхови и гребени са оскудном вегетацијом.

На околним планинама живи разноврсна дивљач, као што су: мрки медвјед, дивља свиња, вук, лисица, рис и зец, а од пернате живине: разне врсте јаребица, велики тетријед, дивљи голуб, креја, орао, врана, чавка, сврака, гавран, крешталица, врабац, пољска шева, птица овчарица, дјетлић и друге од којих се многе спуштају по ободу басена и у басен. Најчешће змије су: шарка, поскок и бјелушка, затим разне врсте гуштера и жаба. У језерима и ријекама живи више врста риба, као што су: младица, пастрмка, липљен, сом, клијен и друге.

У зони басена сретају се котлинско-долински, брдско-планински и високо планински пејсаж, што га чини изузетном природном љепотом. Свака ката изнад басена је изванредан видиковац, па се у цјелини, може констатовати да је он типичан алпски басен врхунских вриједности и изузетних природних ресурса и потенцијала.

ПОЈАВА И РАЗВОЈ НАСЕЉЕНОСТИ

У свим минулим епохама Плавско-гусињски басен био је спона између сусједних области, као што су: Зетско-кадарски басен, Малесија, Кучи, Полимље и Метохија, па је имао улогу спајања и прожимања, што се у оваквим природним условима, одразило на појаву првих насеобина и људског живљења и дјеловања у њему, о чему свједоче трагови материјалне и писане културе, као и очуване народне легенде. Миленијуми људског живљења на овом простору до доласка Римљана покривени су велом тајни. Археолошка истраживања вршена су недовољно и фрагментарно, те се у том дијелу могу очекивати нова научна сазнања. Ипак, поуздано је утврђено да су у њему Римљани затекли илирско племе Аутаријата, које се бавило скупљачком привредом, сточарством, риболовом и ловом, одликовало ратничким особинама и било на релативно ниском степену цивилизације.

Доласком Римљана и учвршћивањем њихове власти, басен је припао Горњем Илирику, али се они, у првој фази, у њему нијесу задржали више од обезбјеђивања путева који су из приморја ишли према долини Лима и Метохији и одржавања минимума војне и управне власти. Аутаријати су били неповјерљиви према придошлицима, тако да су живјели једни поред других без значајних контаката и међусобне сарадње. Но, како су се Римљани задржали у дужем раздобљу ти контакти су постајали већи и тјешњи, али до романизације његових становника није дошло, иако су цивилизацијски знатно напредовали. Код Гусиња у атару села Крушева у подножју планине Бор, на локалитету Рудница, нађени су остаци рудника бакра; у селу Дољи, такође код Гусиња нађени су остаци „латинске” цркве, а у селу Вишњеву које лежи на средокраћу између Гусиња и Плава на источном ободу басена, постоје, такође, остаци „латинског” гробља. Сигурно је да су рудари били регрутовани из редова домицилног становништва, што је водило зближавању између њих и представника војних и цивилних власти.

Подјелом Римског царства на Источно и Западно 395. године басен је ушао у састав провинције Превалис и постао дио Источног Царства, од кога се цивилизацијски утицаји све више шире из егејске области, колијевке „сјајне јелинске цивилизације”, како истиче Јован Цвијић. Ипак, Плавско гусињски басен био је веома удаљен,

периферан и припланског карактера, па су ти утицаји били недовољни и нијесу ухватили дубље коријене.

Током друге половине VI и прве половине VII вијека по Балканском полуострву разлили су се Словени и временом населили и овај басен и почели да оснивају своја стална насеља, те већина њих своје коријене има из тог раздобља. Кроз даљи историјски ход дошло је до формирања два градска – Плав и Гусиње, и 17 сеоских насеља и то 13 на десним обалама Ључе, Плавског језера и Лима и четири на њиховим лијевим обалама. Села на десним обалама су: Доља (име по морфологији терена), Вусање (по истакнутом мушком потомку), Коленовићи (по истакнутом братству), Крушево (по дивљим крушкама), Вишњево (по истакнутом женском имену), Војно Село (по присуству војника), Ђуричка ријека (по братству), Хоти (по племену Хоти), Богајиће (по братству), Прњавор (по личном имену), Метех (по личном имену), Скић (по личном женском имену) и Новшиће (по личном мушком имену).

На лијевим обалама су села: Грнчар (по бављену грнчарством најстаријих становника), Досуђе (до Грнчара чији су становници правили посуђе од глине), Мартиновиће (по презимену братства – иначе, у развијеном средњем вијеку звало се Трепча) и Брезојевица (по брезама – раније се у средњем вијеку називало Вржегрнци).

ГЛАВНИ ФАКТОРИ ЕТНИЧКИХ ПРОМЈЕНА ОД ДОСЕЉАВАЊА СЛОВЕНА

Осврт на досадашња истраживања

О поријеклу становништва овог басена, директно или индиректно, бавило се више истраживача. Важнији од њих су: Констатин Јиричек („Историја Срба I”, Београд, 1955, „Трговачко друштво и рудници Србије и Босне у средњем вијеку”, Сарајево 1951); Андрија Јовићевић („Плавско-гусињска област, Полимље, Велика и Шекулар”, Етнографски зборник, књ. XXI, Београд, 1921); Радослав-Јагош Вешовић („Племе Васојевићи”, Државна штампарија, Сарајево, 1935); Милош Велимировић („Васојевићи, Полимље и Метохија”, Београд, 1898. и „Племе Васојевићко” репринт издање, Комови Андријевица, 1999.); Илија Јелић („Крвна освета у Црној Гори и сјеверној Албанији”, Београд, 1905); Милисав Лутовац (Иванградска (Беранска) котлина”, САНУ, Београд, 1957; Миомир

Дашић („Васојевићи од помена до 1860. године”, Народна књига, Београд, 1986; „Васојевићи у устанцима 1860-1878. године”, ЊП „Побједа”, Подгорица 1992; „Огледи из историје Црне Горе”, Подгорица, 2000; „Незаобилазно у историографији Црне Горе”, ЦАНУ, Подгорица, 2003); Марко Кнежевић („Плавско гусињски регион – услови за развој туризма”, СГД, књ. 30, Београд, 1979.); Радомир Губеринић („Сеобе са горњег Лима, Ибра и Таре”, Иванград, 1976. и „Буне у Васојевићима”, Београд, 1996); Радован Бакић („Демографски развитак сјеверне Црне Горе”, УНИРЕКС, Никшић, 1994. и „Горње Полимље, природа, становништво и насеља”, Географски институт Филозофског факултета, Никшић и Издавачка кућа „Комови”, Никшић, 2005), Марко Цемовић („Васојевићи”, Београд, 1993); Милош Барјактаровић („Етнички развитак Горњег Полимља,”) и други. Њихови резултати темеље се превасходно на Дечанским хрисовуљама (повељама), турским пописима, извјештајима и путописима страних истраживача, теренским истраживањима и пописима становништва у новије и најновије вријеме.

Главни фактори етничких промјена од досељавања Словена

Као што је већ истакнуто, крајем VI и почетком VII вијека наше ере, по Балканском полуострву разлила су се словенска племена, служећи се првенствено римским путевима, населивши и овај басен. Ту су се задржали да стално живе, као и у ширем окружењу. Биолошки су се брзо увећавали, економски снажили, војнички јачали, примили хришћанство и почетком IX вијека Рашани – Срби формирали су своју државу, при чему је овај басен био дио њене матице (горњи токови Таре, Лима, Ибра).

Послије подјеле хришћанске цркве 1054. године на источну православну са сједиштем у Цариграду и западну католичку са сједиштем у Риму, српско становништво овог басена остало је у окриљу источне православне цркве.

У вријеме развијеног средњег вијека у Плавско-гусињском басену владало је мирно стање, без ратова, страдања и погрома. Називи села и личних имена су од почетка XIII, у XIV и у XV вијеку, која се налазе у дечанским хрисовуљама (повељама) и другим писаним изворима владара из династије Немањића су српска. Тако Миомир Дашић наводи да је „краљ Стефан Урош II Милутин хрисовуљом увећао власништво манастира Хиландара, приложивши

му село Досуђе са засеоцима у Жупи Плав, што ће касније (1348. г.) потврдити и цар Душан, док је манастиру Бањска даровао село Гусиње са околним планинама. Тада је краљ Милутин дао Бањској још и село Рибаре (14 кућа рибарских) с правом лова на Плавском језеру, гдје нико други није смио рибарити осим за рачун Манастира. То значи да је Плавско језеро у доба краља Милутина било проглашено за „забел”, што значи да је право риболова било задржано и за владаре. Поред тога, манастир Бањска је добило и право уживања прихода од сталног трга до села Крушево, чије је приходе уживао и манастир Хиландар. И цар Душан је 1346. године манастиру Бањској приложио нека имања у Жупи Плав са свим повластицама” (М. Дашић, 1986, стр. 69-70).

Миомир Дашић истиче даље да је, ипак, „највећи број посједа у Плавској жупи припадао Дечанима. Оснивачком повељом (хрисовуљом) из 1330. године, краљ Стефан Урош III Дечански, је својој задужбини дао многа имања и повластице на територији Горњег Полимља. Готово сва та села носе и данас иста имена која су записана у Дечанским хрисовуљама. Тако знамо да су Дечанском властелинству у Плавској жупи била додијељена села: Град у Плаву, Комарне, Јаре, Трепча, Грнчарево и Врмоша. Села Град и Рибаре данас не постоје као самостална насеља, већ су срасла са Плавом, али на њих подсећају топоними Градина и Рибарска махала у данашњем градском насељу. Село Трепча је данашње село Мартиновићи (назив добио по арбанашком роду Мартиновићи које га је населило у XVIII вијеку)”.

И Стефан Дечански дао је Дечанима право на риболов на Плавском језеру (Блату), што се види из хрисовуље у којој се набрајају и поједини рибари у Плаву. Касније је право риболова на Плавском језеру имао и Манастир св. Архангела Михаила и Гаврила код Призрена. Наиме, приликом оснивања овог манастира 1348-1353. године, цар Душан му је повељом дао то право и додијелио му 7 рибарских кућа. Право риболова на Плавском језеру припадало је и Пећкој патријаршији. Дечанима су припадале и планине у околини Плава – Седми Бор (Маја Борит), Кошутница, Хотина гора (Кофиљача), Црни крш (вјероватно данас Ђевојачки крш), Хрид (Богићевица, Богдаша-Богдаш Бакчес), Добра водица и Бијела водица (М. Дашић, 1986. стр. 69-70).

„Новшићани (становници Новшића села поред Велике) су касније односили сваке године Дечанима приходе у стоци, сиру, ву-

ни и другим производима. Имена села Метех и Прњавор у околини Плава не помињу се у средњем вијеку, јер су настала касније, у доба турске владавине на манастирским посједима, по чему су и добила име” (М. Дашић, 1986, стр. 75).

„У српским селима на горњем току Лима на крају треће деценије XIV вијека 85,90% имена су словенска, 12,02% хришћанска, а свега 2,08% супстратског или непознатог поријекла, што говори да је славизација Влаха била у то вријеме у завршној фази. Споменици и други несловенски топоними и лична имена (изузимајући календарска, хришћанска) потврђују да су у средњем вијеку (прије XIV в.) поред већинског српског становништва и у овој области живјели Власи. Веома низак проценат албанских топонима и личних имена, опет, показује да у овој области, у оно вријеме, није било албанског елемента, изузев појединаца који чине свега 1,04% укупно пописаних људи у Дечанским христовуљама” (М. Дашић, 1986, стр. 79-80).

ТУРСКА ОСВАЈАЊА И ЕТНИЧКЕ ПРОМЈЕНЕ

Турски повремени продори у ову област трајали су око 70 година те су морали изазивати одређене демографске промјене. „Ипак, старо земљорадничко становништво очигледно није било изложено масовном уништавању и расељавању у разним метежима током XV вијека. Уколико је бјежања пред Турцима и било, а вјероватно га је морало бити, оно није узимало масовне размјере, а географска заклоњеност ове регије и њена удаљеност од главних праваца турских освајања према Босни, учинили су да његово становништво буде поштеђено и одвођења у турско ропство” (М. Дашић, 1986, стр. 96).

Према М. Дашићу „Пописом који је извршен маја 1455. године, Плавска жупа није била обухваћана” (исто, стр. 99). Међутим, попис 1485. године „обухватио је сва села средњовјековне жупе Плав, дакле и она у Плавско гусињској котлини и Новшиће... Село Рибари имало је 284 кућа, Гусиње 121 домаћинство (21 бећарско, 4 удовичка), Трепча је имала 42 домаћинства (5 бећарских и 2 удовичка), Војно Село 43 домаћинства (4 удовичка), Град 34 домаћинства (2 удовичка), Вржегрнци (данашња Брезејевица) 96 кућа (4 бећарске), Комаран (данашња Комарача) 69 домаћинства (4 удовичка) и Новшиће 23 куће (2 удовичке)” (М. Дашић, 1986, стр. 118).

„Имена пописаних домаћинстава и удовица у Плавском вилајету несумњиво упућују на закључак да је ријеч о српском етничком елементу... У предјелу Плав-Гусиње око 72% пописаних становника носи имена од словенских основа... Албанског етничког елемента није у Плавском гусињском крају било ни крајем XV вијека” (М. Дашић, 1986. стр. 120).

Попис села Нахије Плав из 1582/83. године утврдио је да има 975 српских кућа, затим 8 муслиманских домаћинстава и 5 кућа ослобођених од пореза, и то: Новшиће 29, Коморан 96, Рибари 90 и 5 ослобођених од пореза, Ријека (Ђуричка Ријека) 114, Хранковић 87 и 1 муслиманска, Вражегрнци 32. Град 28, Војхина (Војно Село) 76 и 1 муслиманска, Крушево 37, Гусиње 124, Досуђе 30, Трепча 24 и 1 муслиманска (остале се односе на Велику и Полимље)” – М. Дашић, 1986, стр. 136.

Маријан Болица из 1614. године пописао је сљедећа села и њихове старјешине „Јовојно (Војно Село), Бајо Васин, 29 кућа, 60 војника, Коморани, Вуксан Ников, 37 кућа, 73 војника; Јанковић (Хранковић) Радо Вуков, 45 кућа, 100 војника; Рибаша, Вулатро Јованов, 90 кућа, 220 војника; Крушево, Дабише Брацов, 50 кућа, 110 војника; Град, Вук Хонесин, 60 кућа, 140 војника, Трепча, Лале Ников, 70 кућа, 157 војника; Досуђе, Лале Бојов, 50 кућа, 190 војника, Гусиње, Бело Јованов, 100 кућа, 237 војника” (стр. 137)... Боличини подаци јасно говоре да је ова област у етничком погледу почетком XVII вијека била насељена само српским становништвом и да још није била начета исламизацијом” (М. Дашић, 1986. стр. 139).

Међутим, почетком XVII вијека Турци оснивају градове Гусиње (1611. г.) и Плав (1619), утврђују власт у њима и спроводе терор и разноврсне облике насиља. Од тог времена посијане су прве клице вјерских подјела, мржње и освета и оне ће се пренијети свом жестином на генерације које ће на овим просторима касније живјети. Наступиће кржаве године, десетљећа па и вјекови, испуњени међусобним крвопролићем и немилосрдним сатирањима до истребљивања (Р. Бакић, 2005, стр. 218).

По сачуваном предању „ислам је најприје примило 12 виђенијих породица, које су као накнаду добиле читава села у агалуке, и од њих потичу: Омерагићи, Шабанагићи, Редепагићи, Куртагићи, Сеферовићи, Муратагићи, Смакочевећи, Шеховићи, Ибрахимагићи, Башагићи, Муламекићи, Шестовићи, Садићи и Бумбаревећи” (А. Јовићевић, 1921, стр. 501).

Највећи обим етничких промјена услиједио је послије аустријско турских ратова: првог крајем XVII вијека (1683-1690) и другог, у првој половини XVIII вијека (1736-1738. г.), као и у периоду између њих, када се 1690. године под пећким патријархом Арсенијем III Чарнојевићем и 1738. године под, такође, пећким патријархом Арсенијем IV Јовановићем-Шакабеном, српско становништво масовно исељавало из овог басена према сјеверу, углавном према Шумадији и Панонској низији.

Послије ових великих сеоба, које су захватиле шире просторе, па и овај басен, услиједило је масовно усељавање Климената из сјеверне Албаније, при чему су продрли у Рожајски крај и даље на исток до Сјенице и Новог Пазара. То су искористили и Васојевићи са подручја Лијеве Ријеке и горњег тока Таре и Кучи, а фрагментарно и друга племена црногорских брда, и насељавали се на полупуста села у овом басену (М. Дашић, 1986. стр. 227). Ови процеси настављени су током читавог XVIII вијека, па је овај басен, а и читаво Горње Полимље, постало исељеничко-усељеничко, при чему је дошло до масовне смјене његовог становништва. Такве промјене биле су праћене непрестаним крвавим бојевима између Климената на једној и Васојевића и преосталог српског становништва („Србљака,“) на другој страни. Улога Плава и Гусиња као војних, управних и религијских средишта турске власти, у тим сукобима била је у складу са њеним интересима и кретала се од савеза са једним против других и сукоба са једнима и другима, што је зависило од понашања обје стране према њеној власти. У првој фази није се супротстављала продору Климената, већ их је и подржавала, како би земља била обрађена, а домаћини опорезивани. Вође Климената, међутим, брзо су се обогатиле, па су све мање били покорни турској власти, што она није могла да опрости. Због тога она повремено ступа у савез са црногорским брдским племенима, преваходно са Васојевићима, против Климената. У тим крвавим сукобима, Васојевићи и Србљаци успјели су да из Лимске долине протјерају Клименте, али су они успјели да трајно населе Ругову и знатан дио Плавско-гусињске котлине (М. Дашић, 1986. стр. 234). У току тих сукоба, и у периодима између њих, турска власт је успјела да из Басена протјера оне Клименте који нијесу хтјели примити ислам, да велики број Климената и досељених Куча превјери у ислам и задржи их у Басену и само су Клименти католици успјели да се одрже у мањим енклавама по ободу Басена, углавном у селима

Вишњеву и Дољи, а православни живаљ у Брезојевици, Новшићу, Војном Селу и Ђуричкој Ријечи, као и мањим енклавама (Прњавору, Грнчару, Досуђу, Крушеву, итд.).

На напуштена имања Климената убрзо се насељавају Затријепчани и Кучи. Они су притицали појединачно и у групама, обично по неколико браће и примали ислам. А. Јовићевић прецизно наводи поријекло свих поисламљених братстава у селима Басена, као и поријекло Албанаца и православних братстава из чега је закључио да су сви Албанци (исламци и католици) поријеклом из сјеверне Албаније од племена Климената и Хота; да су исламска братства поријеклом из црногорских брдских племена, као што су то и православна братства.

Андрија Јовићевић је забиљежио 244 братства која су живјела у овом басену. Њих 61 по поријеклу су из Куча, 14 од Братоножића, 9 од Пипера, 8 од Бјелопавића, 5 од Цеклина, 5 од Роваца, 11 од Васојевића, 9 из Велике, 11 из осталих крајева ондашње Црне Горе, 6 из Беранске нахије, 8 из Санџака и једно из Србије. Он је даље забиљежио да је 21 братство из Затријепча, 24 су Климентска и 3 Хотска, 6 из Шаље, 4 су Шкрељи, 10 из разних крајева Албаније, 10 из Анадолије, а за 18 братстава није могао утврдити њихово поријекло (А. Јовићевић, 1921. стр. 492-500). При томе, он је навео сва братства поименично и даје њихову генезу, а за поисламљене и до првих поисламљених појединаца и из којих братства потичу.

Радослав-Јагош Вешовић наводи поисламљена братства у овом басену која су по поријеклу Васојевићи, и то: Качамаковићи, Спаховићи и Аџићи су грана Ђулафића, Мусићи од Ивановића, а Омеровићи, Пуљићи, Максутовићи, Ајдиновићи и Фазлићи су од Лабана, грана Радивојевића (Р. Ј. Вешовић, 1935, стр. 276).

Интересантно је истаћи да је Милош Велимировић забиљежио да су Реџепагићи, Шабановићи и Пашићи по поријеклу Скадрани (М. Велимировић, 1898. г., стр. 9).

Налази поменутих истраживача показују да је са етничким промјенама у овом басену, настављено током XIX вијека, чије су године и деценије биле испуњене непрестаним бојевима и међусобним сатирањима између његових православних и поисламљених становника. Убивства, масовне погибије, мирис барута, мирис згаришта, ковитлаци ватре, протјеривања и избјеглиштва били су свакодневна појава, а настављени су и током прве двије деценије XX вијека, при чему се становништво турског поријекла, па и знатан контин-

генат поисламљених житеља, послије првог балканског рата, иселио из Басена.

Плавско-гусињски срез, у оквиру Андријевичког округа, обухватио је 1921. године четири општине: Величку, Војноселску, Гусињску и Плавску и у њему 1921. године живјело 10.292 становника. Како Велика не припада овом басену, 1921. године у њему је живјело 8.337 становника. За исламце се изјаснило 5.889 или 70,7%, православне 2.057 или 24,7%, а католика 375 или 4,5% (на „остале” отпадало је само 6 становника или 0,1 %), за српски као матерњи језик изјаснило се 7.707 лица или 92,4% а за албански језик 624 лица или 7,5% (6 лица или 0,1% изјаснило се да му је матерњи турски језик).

Према првом послијератном попису становништва 1948. године у Басену је живјело 12.802 становника, од чега се за Црногорце изјаснило 10.732 или 83,8%, Албанце 2.088 или 16,3%, Србе 11 или 0, %, а два лица се изјаснило за Хрвате.² Из овога се види да се 1948. године за српски као матерњи језик изјаснило 83,9% а за албански језик 16,3% становништва, што је код српског језика у односу на 1921. годину мање за 8,5%, а код албанског језика више за 8 %.

ЕТНИЧКА И ВЈЕРСКА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА БАСЕНА 1991. ГОДИНЕ

У 19 насеља Плавско-гусињског басена 1991. године живјело је 17.619 становника или 2,86% становништва Црне Горе. За Муслимане се изјаснило 11.188 или 63,5%, Албанце 3.993 или 22,7%, Црногорце 1.949 или 11,1%, Србе 233 или 1,3%, Југословене 88 или 0,5%, а за све „остале” 168 или 0,9%. Упоредном анализом за 1921, 1948. и 1991. годину долази се до сљедећих закључака:

1. да се Муслимани као посебан народ, јављају тек у посљедња три послијератна пописа (1971, 1981, 1991);

2. да је број Црногораца и Срба 1921. године од 2.057 остао готово исти и у 1991. години (2.182);

3. да је број Албанаца са 624 лица у 1921. повећан на 2.088 у 1948. и 3.993 лица у 1991. год. или 6,4 пута, а да је њихово учешће у

² При сабирању броја Црногораца, Албанаца, Срба и Хрвата, види се да је укупан број 12.833 становника, што се не слаже са укупним бројем од 12.802 становника, па се очигледно ради о грешци која није од битнијег значаја.

укупном становништву у Басену са 7,5% у 1921. порасло на 16,3% у 1948. и 22,7% у 1991. години.

Према томе, у посљедњих 70 година овог вијека (1921-1991) *апсолутни број Црногораца и Срба је стагнирао, док је број Албанаца био у експлозивном порасту*. Разлоге за ово треба тражити, прије свега, у различитим стопама наталитета и природног прираштаја, политичко-психолошким приликама које су, у овом периоду, биле неповољније за Црногорце и Србе и што се један број албанских емиграната 1948. године и послије ње стално населио у овај басен.

Посматрано по насељима, *Муслимани* (табела 1.) су 1991. године били доминантно становништво (изнад 90,0%) у четири насеља: Богајићима (97,9%), Прњавору (94,9%), Скићу (90,3%) и Гусињу (90%), а већинско (изнад 50%) још у 8 насеља: Војном Селу (55,3), Грнчару (76,1%), Досуђу (74,9%), Ђуричкој Ријеци (60,4%), Коленовићима (86,4%), Крушеву (50,6%), Метеху (89,8%) и Плаву (77,5%).

Албанци су доминантно становништво били у три села: Вусању (98,8%), Хотима (96,1 %) и Мартиновићима (93,8 %), а већинско само у Вишњеву (74,2 %) и Дољи (58,7 %), док су у селу Крушеву чинили готово половину становништва (49,2 %). У Ђуричкој Ријеци учествовали су са 24,9 %, а у Војном Селу са 23,3 одсто.

Црногорци и *Срби* су доминантно становништво били у Новшићу (100,0 %), а већинско у Брезејевици (79,7 %).

Према вјероисповијести 1991. године 82,9 % становништва изјаснило се да је исламске (1921. г. 70,7 %), 11,6% православне (1921. г. 24,7%), 2,6 % католичке (1921. г. 4,5 %), док је у групи осталих било 2,9% (1921. г. 0,1%).

Упоредном анализом са 1921. годином уочљиво је да је учешће становништва исламске вјероисповијести 1991. године веће за 12,2%, православних мање за 13,1 %, католичке мање за 1,9%, док је учешће осталих веће за 2,8 %.

Табела бр. 1. Становништво Плавско-гусињског басена према националној припадности по насељима 1991. године

Насеља	Укупно		Муслима-		Албанци		Црногор.		Срби		Југосл.		Остали	
	Број	%	ни број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Богатићи	523	100	512	97,9	1	0,2	6	1,1	–	–	–	–	4	0,8
Брезејевица	943	100	113	12,0	2	0,2	751	79,7	56	5,9	11	1,2	10	1,0
Вишњево	198	100	51	25,8	147	74,2	–	–	–	–	–	–	–	–
Војно Село	1077	100	596	55,3	251	23,3	203	18,9	27	2,5	–	–	–	–

Насеља	Укупно		Муслима-ни број %		Албанци број %		Црногор. број %		Срби број %		Југосл. број %		Остали број %	
	Број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Вусање	1103	100	1	0,1	1090	98,8	–	–	–	–	–	–	12	1,1
Грнчар	481	100	366	76,1	17	3,5	30	6,2	24	5,0	–	–	44	9,2
Гусиње	2472	100	2224	90,0	149	6,0	71	2,9	3	0,1	7	0,3	18	0,7
Доља	514	100	194	37,7	302	58,7	–	–	–	–	8	1,6	10	2,0
Досуђе	537	100	402	74,9	54	10,1	69	12,8	–	–	11	2,0	1	0,2
Ђуричка Р.	526	100	318	60,4	131	24,9	64	12,2	13	2,5	–	–	–	–
Коленовиће	442	100	382	86,4	37	8,4	21	4,8	–	–	–	–	2	0,4
Крушево	656	100	332	50,6	323	49,2	–	–	–	–	–	–	1	0,2
Мартиновиће	722	100	5	0,7	677	93,8	24	3,3	9	1,2	2	0,3	5	0,7
Метех	720	100	636	89,8	13	1,8	54	7,5	6	0,8	1	0,1	–	–
Новшиће	118	100	–	–	–	–	113	95,8	5	4,2	–	–	–	–
Плав	4.560	100	3533	77,5	386	8,5	473	10,4	73	1,6	46	1,0	49	1,0
Прњавор	1128	100	1071	94,9	15	1,3	36	3,2	1	0,1	2	0,2	3	0,3
Скић	485	100	438	90,3	–	–	23	7,7	15	3,1	–	–	9	1,9
Хоти	414	100	4	1,0	398	96,1	11	2,7	1	0,2	–	–	–	–
Укупно	17619	100	11188	65,5	3993	22,7	1949	11,1	233	1,3	88	0,5	168	0,9

До ових промјена дошло је из више разлога:

1. Што су стопе наталитета и природног прираштаја код становништва исламске вјероисповијести биле веће него код становништва православне и католичке вјере.

2. Што су се из политичко-психолошких разлога становници православне и католичке вјероисповијести више исељавали од становника исламске вјероисповијести; и

3. Што је било присутно досељавање Албанаца исламске вјероисповијести из Албаније, као политичких емиграната, који су временом постали стални становници.

Посматрано по насељима (табела бр. 2) православни су 1991. године били доминантно становништво у Новшићу (100 %), а већинско у Брезојевици (79,0 %). Католици су већинско становништво били само у селу Дољи (54,5), а значајније су били заступљени само још у селу Вишњеви (27,8 %). У осталих 16 насеља (без Новшића, Брезојевице и Доље) становништво исламске вјероисповијести је доминантно или већинско.

Према најновијем попису од 31. октобра 2003. године у Плавско-гусињском басену живјело је укупно 12.275 сталних становника. За

Бошњаке се изјаснило 6.809 или 55,5 %, Муслимане 778 или 6,3 %, Црногорце 437 или 3,6 %, Србе 1.460 или 11,9 %, Албанце 2.681 или 21,8 %, „остале” 60 или 0,5 % и непознате 50 или 0,4 одсто укупног становништва. Овакве промјене 2003. године у односу на 1991. годину код броја и учешћа Бошњака и Муслимана и Црногораца и Срба, на срећу, није последица емиграционих и имиграционих кретања, већ искључиво различитог националног изјашњавања Муслимана и Бошњака на једној и Срба и Црногораца на другој страни које су изазвале политичке прилике и даље диференцирање унутар православног становништва и становништва исламске вјероисповијести. Сва насеља у Басену су етнички мјешовита (табела бр. 3).

Табела бр. 2. Становништво Плавско-гусињског басена према вјероисповијести по насељима 1991. године

Насеља	Исламска		Правосл.		Католичка		Остали		Укупно	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Богатићи	512	97,9	6	1,1	-	-	5	1,0	523	100,0
Брезојевица	98	10,4	745	79,1	6	0,6	94	10,0	943	100,0
Вишњево	141	71,2	-	-	55	27,8	2	1,0	198	100,0
Војно Село	843	78,3	228	21,2	-	-	6	0,5	1077	100,0
Вусиње	1076	97,5	-	-	-	-	27	2,5	1103	100,0
Грнчар	382	79,4	55	11,4	44	9,2	-	-	481	100,0
Гусиње	2352	95,1	62	2,5	21	0,9	37	1,5	2472	100,0
Доља	229	44,5	-	-	280	54,5	5	1,0	514	100,0
Досуђе	428	79,7	46	8,6	28	5,2	35	6,5	537	100,0
Ђуричка Р.	447	85,0	77	14,6	1	0,2	1	0,2	556	100,0
Коленовиће	418	94,6	16	3,6	1	0,2	7	1,6	442	100,0
Крушево	649	98,8	1	0,2	6	0,9	-	-	656	100,0
Мартиновиће	610	84,5	34	4,7	-	-	78	10,8	722	100,0
Метех	619	86,0	59	8,2	-	-	42	5,8	720	100,0
Новшиће	-	-	118	100,0	-	-	-	-	118	100,0
Плав	3893	85,4	546	12,0	8	0,2	113	2,4	4560	100,0
Прњавор	1077	95,5	27	2,4	3	0,3	21	1,8	1128	100,0
Скић	437	90,1	31	6,4	-	-	17	3,5	485	100,0
Хоти	401	96,9	-	-	-	-	13	3,1	414	100,0
Укупно	14612	82,9	2051	11,6	453	2,6	503	2,9	17619	100,0

У *Богajiћима* за Бошњаке и Муслимане изјаснило се 96,0% (4,0% за „остале”).

У *Брезујевицама* 86,6% становништва изјаснило се за Србе и Црногорце; 12,9 за Бошњаке и Муслимане, а 0,5% за „остале”.

Становништво *Вишњева* изјаснило се 59,3% за Албанце, 32,6% за Бошњаке и 8,1% за „остале”.

У *Војном Селу* 44,2% се изјаснило за Бошњаке и Муслимане, 31,8% за Србе и Црногорце, 23,2% за Албанце и 0,8% за „остале”.

У *Вусањима* 99,8% становништва изјаснило се Албанце (1 Бошњак и 1 неопредијељени).

У *Грнчару* 51,8% становништва изјаснило се за Бошњаке и Муслимане, 33,5% за Србе и Црногорце и 5,8% за Албанце (2 за „остале”, 3 за неопредијељене).

Огромна већина становништва *Гусиња* изјаснило се за Бошњаке и Муслимане (84,4%), 10,1% за Албанце и 5,0% за Србе и Црногорце (6 „осталих” и 3 лица за неопредијељене).

Становништво *Доље* се изјаснило 65,9% за Муслимане и Бошњаке и 31,7% за Албанце (2 Црногорца и 1 („остале,,)).

У селу *Досуђу* 58,9% становништва изјаснило се за Бошњаке и Муслимане 21,1% за Србе и 17% за Албанце (7 „осталих,,).

Становништво *Ђуричке Ријеке* 48,9% изјаснило се за Бошњаке и Муслимане, 29,65% за Албанце и 21,2% за Србе (1 неопредијељени).

У селу *Коленовићи* за Бошњаке и Муслимане изјаснило се 88,5% за Србе 8,3% и 1,9% за Албанце (2 лица за неопредијељене).

У *Крушеву* 59,4% становништва изјаснило се за Бошњаке и Муслимане и 40,6% за Албанце.

Табела бр. 3. Национални састав становништва Плавско-гусињског басена 2003. године по насељима

Насеља	Укуп.	Бошњ.		Муслим.		Црног.		Срби		Остали		Албанци		Непозн.	
		број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Богajiће	427	374	87,6	36	8,4	-	-	-	-	17	4,0	-	-	-	-
Брезојевица	947	100	10,6	22	2,3	141	14,9	679	71,7	1	0,1	1	0,1	3	0,3
Вишњево	86	28	32,6	-	-	-	-	-	-	7	8,1	51	59,3	-	-
Војно Село	639	246	38,6	37	5,6	56	8,8	147	23,0	2	0,3	148	23,2	3	0,5
Вусање	866	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	864	99,8	1	0,1
Грнчар	191	89	46,6	22	11,5	4	2,1	60	31,4	2	1,0	11	5,8	3	1,6
Гусиње	1704	1175	69,0	262	15,4	48	2,8	37	2,2	6	0,3	173	10,1	3	0,2
Доља	126	34	27,0	49	38,9	2	1,6	-	-	1	0,8	40	31,7	-	-

Насеља	Укуп.	Бошњ.		Муслим.		Црног.		Срби		Остали		Албанци		Непозн.	
		број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Досуђе	265	155	58,5	1	0,4	13	4,9	43	16,2	7	2,6	46	17,4	-	-
Ђуричка Р.	274	117	42,7	17	6,2	-	-	58	21,2	-	-	81	29,6	1	0,3
Коленовиће	157	138	87,9	1	0,6	-	-	13	8,3	-	-	3	1,9	2	1,3
Крушево	340	200	58,8	2	0,6	-	-	-	-	-	-	138	40,6	-	-
Мартинов.	689	-	-	-	-	9	1,3	25	3,6	-	-	650	94,4	5	0,7
Метех	452	390	86,3	27	6,0	7	1,6	20	4,4	-	-	6	1,3	2	0,4
Новшиће	82	-	-	-	-	6	7,3	75	91,5	-	-	-	-	1	1,2
Плав	3615	2631	72,8	220	6,1	139	3,9	258	7,1	17	0,5	327	9,0	23	0,6
Прњавор	944	893	94,6	31	3,3	12	1,3	5	0,5	-	-	1	0,1	2	0,2
Скић	302	234	77,5	28	9,3	-	-	40	13,2	-	-	-	-	-	-
Хоти	169	4	2,4	23	13,6	-	-	-	-	-	-	14	83,4	1	0,6
Укупно	12275	6809	55,5	778	6,3	437	3,6	1460	11,9	60	0,5	2681	21,8	50	0,4

За Албанце у *Мартиновићима* се изјаснило 94,4%, 4,9% за Србе и Црногорце, а 0,7% за неопређијелене.

У *Метеху* 92,3% становништва изјаснило се за Бошњаке и Муслимане, 6,0% за Србе и Црногорце и 1,35 за Албанце (2 лица за неопређијелене).

У *Новшићима* 98,8% становништва изјаснило се за Србе и Црногорце (1 лице неопређијелено).

Изјашњавање становништва *Плава* било је следеће: 78,9% за Бошњаке и Муслимане, 11,0% за Србе и Црногорце и 9,0% за Албанце (0,5% „остали”, 0,6% неопређијелени).

У *Прњавору* 97,9% становништва изјаснило се за Бошњаке и Муслимане и 1,8% за Србе и Црногорце (1 Албанац, 2 неопређијелена).

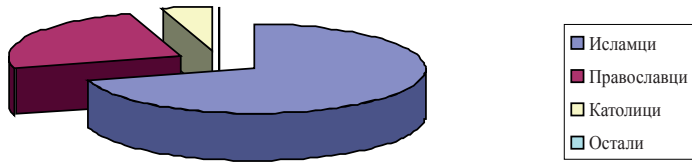
У *Скићу* 86,8% становништва изјаснило се за Бошњаке и Муслимане и 13,2% за Србе.

Становништво села *Хоти* 83,4% изјаснило се за Албанце и 16,0% за Бошњаке и Муслимане (1 неопређијелени).

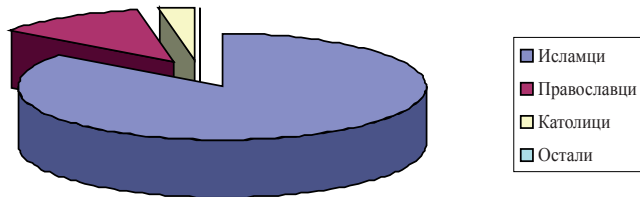
Према томе, Бошњаци и Муслимани већинско становништво били су у 10 насеља (Богатиће, Грнчар, Гусиње, Доља, Досуђе, Коленовиће, Метех, Плав, Скић и Крушево), више учествују посматрано појединачно још у 3 насеља (Војно Село, Ђуричка Ријека и Крушево); Албанци у 4 насеља (Вусање, Вишњево, Хоти и Мартиновићи), а Срби и Црногорци у 2 насеља (Брезојевица и Новшиће).

Упоредном анализом етничко изјашњавање у Басену од 1921. до 2003. године било је под несумњивим утицајем економских, социјалних, политичких и психолошких прилика које су у њему дјеловале, али и истих тих прилика које су биле присутне и у ближем и даљем окружењу. Оне су имале одраза на емиграционо-имиграционо кретања, ниво стопа природног прираштаја и појаву националне неиздиференцираности код Муслимана и Бошњака и Црногораца и Срба. Њихово дјеловање никада није престало, али је најизразитије било током посљедње деценије XX вијека, када је дошло до крвавог распада бивше СФРЈ, а нарочито крвавих грађанских ратова у Босни и Херцеговини и Косову и Метохији. Ипак, може се констатовати да односи релативног учешћа Муслимана и Бошњака, на једној, и Срба и Црногораца, на другој страни, нијесу се битније мијењали, али је учешће Албанаца било у порасту, јер је оно са 7,5% у 1921. г. нарасло на 21,8% у 2003. години. До њиховог пораста није дошло само код апсолутног и релативног учешћа, већ и код просторног ширења у селима Басена у којима раније нијесу живјели. Имајући у виду историјска искуства из даље и ближе прошлости, наша држава, упркос најновијим цивилизацијским кретањима, у односу на ово просторно ширење Албанаца морала би да осмишљеније и одговорније креира демографско популациону политику и осигура мирну и складну будућност за све њене грађане овог етнички и вјерски специфичног басена. На државним, политичким, интелектуалним и вјерским елитама је да у том правцу дјелују заједнички и налазе хумана рјешења и елиминирају потенцијалне конфликте и евентуална међусобна сукобљавања.

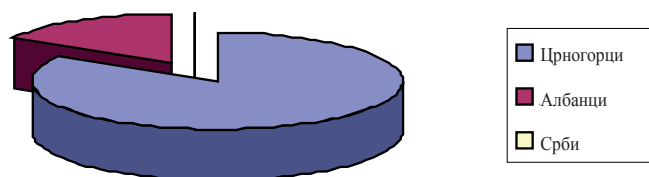
Графикон 1. Структура становништва Плавско-гусињског басена према вјероисповијести 1921. године

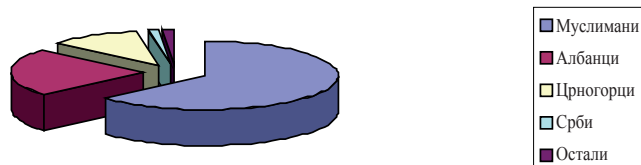
Структура становништва Плавско-гусињског басена према вјероисповијести 1991. године

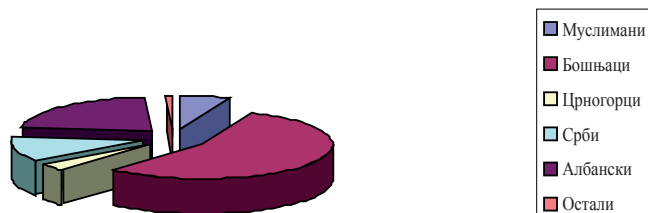
Графикон 2. Структура становништва Плавско-гусињског басена према националном изјашњавању 1948. године

Структура становништва Плавско-гусињског басена према националном изјашњавању 1991. године

Структура становништва Плавско-гусињског басена према националном изјашњавању 2003. године

ЛИТЕРАТУРА

1. Бакић Радован, *Горње Полимље, природа, становништво и насеља*, Географски институт Филозофског факултета, Никшић и Издавачка кућа „Комови”, Никшић, 2005.
2. Бакић Радован, *Демографски развитак сјеверне Црне Горе*, УНИРЕКС, Никшић, 1994.
3. Барјактаровић Милош, *Етнички развитак Горњег Полимља*.
4. Велимировић Милош, *Васојевићи, Полимље и Метохија*, Издање Чупићеве задужбине, књ. XVIII, Београд, 1898.
5. Радослав-Јагош Вешовић, *Племя Васојевићи*, Државна штампарија, Сарајево 1935.
6. Губеринић Радомир, *Сеобе са горњег Лима, Ибра и Таре*, Иванград, 1976.
7. Губеринић Радомир, *Буне у Васојевићима*, Београд, 1996.
8. Дашић Миомир, *Васојевићи од помена до 1860. године*, Народна књига, Београд, 1986.
9. Дашић Миомир, *Васојевићи у устанцима 1860-1878. године*, НИП „Побједа”, Подгорица, 1992.
10. Дашић Миомир, *Огледи из историје Црне Горе*, ЦАНУ, Подгорица, 2000.
11. Дашић Миомир, *Незаобилазно у историографији Црне Горе*, ЦАНУ, Подгорица 2003.
12. Јовићевић Андрија, *Плавско-гусињска област, Полимље, Велика и Шекулар*, Етнографски зборник, Насеља, књ. XXI, Београд, 1921.
13. Јелић Илија, *Крвна освета у Црној Гори и сјеверној Албанији*, Београд, 1957.
14. Лутовац Милисав, *Иванградска (Беранска) котлина*, САНУ, Београд, 1957.
15. Кнежевић Марко, *Плавско-гусињски регион – услови за развој туризма*, СГД, књ. 30, Београд, 1979.
16. Кнежевић Марко, *Туристички ресурси и потенцијали Проклетија*, НИЈП „Панорама”, Приштина, 1995.
17. Јиричек Константин, *Историја Срба I*, Београд, 1955.
18. Џемовић Марко, *Васојевићи*, ЗУВ, Београд, 1993.
19. Радојичић Бранко, *Географија Црне Горе, природна основа*, УНИРЕКС, Никшић 1996.
20. Радојичић Бранко, *Географија Црне Горе, Друштвена основа и регије*, ДАНУ, Подгорица, 2003.
21. Касалица Слободан, *Сјеверна Црна Гора, туристичко-географска студија*, УР, Никшић, 1988.
22. Подаци пописа: 1921, 1948, 1991. и 2003. године, Републички завод за статистику, Подгорица.

Radovan BAKIĆ

ETHNIC AND RELIGIOUS DIVERSITIES IN THE PLAV-GUSINJE BASIN

Summary

Plav-gusinje basin spreads out the southern part of Gornje Polimlje. At the same time it is the border area towards Albania. Prokletije Mountain rises in the south and in the east side though Visitor Mountains are in the west above it. The most favourable nature opening is to be found to the north in the river Lim valley. It is the most attractive alps basin. It has always been the connection and imbued point for the neighbourhood areas of: Malesija, Kuči, Polimlje and Metohija. There are two urban settlements Plav and Gusinje as well as 17 villages in the Basin.

The Illyric tribe Autariati settled in the basin. There are also written evidence about the Roman presence. During the second part of the 6th and the first part of the 7th century the Serbs settled down. The basin was the part of the home for the first Serbs country called Raska.

Up to the beginning of the 17th century, according to Marjan Bolica, only Serbs lived there and it wasn't weakened by the process of Islamisation. However, since Gusinje and Plav settlements were founded in 1611 and in 1617, Turkey came to power in the Basin. Since than up to 1912 and final freedom, the Serb population was under continuous process of islamisation.

According to 1921 census, 70,7% of the total populace were Muslims, 24,7% Orthodox, and 4,5% Catholics (0,1% others).

According to 1948 census, there were 83,8% Montenegrins, 16,3% Albanians and 0,1% Serbs in the Basin.

According to 1991 census, 63,5% of the populace were Muslims, 22,7% Albanians, 11,1% Montenegrins, and 1,3% Serbs (1,4% others). Concerning religions 82,9% of the populace were Muslims, 11,6 Orthodox, and 2,6 Catholics (2,9% others).

According to 2003 census there were 55,5% of Bosnians, 6,3% Muslims, 6,3% Montenegrins, 11,9% Serbs and 21,8% Albanians (0,9 others) in the basin. Concerning the religious matter the similar figures appeared as in 1991 census. This fact indicates more obvious picture than the ethic, which has always been the result of the social-politic or the politic-psychological circumstances, taking place during the census.

